

Lietuviai Ukrainos sukilėlių armijoje (UPA)

Jaroslavas ANTONIUK

Ukrainos saugumo tarnybos valstybinis archyvas

Ruslana MARCENIUK

Kijevo nacionalinis Taraso Ševčenkos universitetas

Pagrindinės sąvokos: lietuviai, UPA (Ukrainos sukilėlių armija), Antrasis pasaulinis karas, Vytautas Švabas, Bolesus (Boleslovas) Ambultas.

Nuo pat susikūrimo Ukrainos nacionalistų organizacija lietuvius vertino kaip patikimus sąjungininkus (М і р ч у к 2007, 403–404). Ši pozicija nepakito ir Antrojo pasaulinio karo metu, kai ir Lietuvos, ir Ukrainos teritorijos buvo okupuotos nacistinės Vokietijos. Štai, pavyzdžiui, straipsnyje „Vokietijos politika buvusių Baltijos valstybių teritorijoje“, kuris 1943 m. paskelbtas Ukrainos sukilėlių armijos (ukr. *Українська повстанська армія*, toliau – UPA, nes naudojamas originalus akronimas) žurnale *Ідея і Чин*, buvo išreikšta užuojauta lietuvių tautai dėl 1940 m. sovietinės okupacijos ir valstybingumo praradimo. Griežtai buvo smerkiama Vokietijos politika Ostlande (vok. *Reichskommissariat für das Ostland*) ir keliama bendro sukilimo prieš okupantus idėja (*Лімонус VIIA* 1989, 75–78). 1943 m. gegužę buvo paskelbtas Ukrainos nacionalistų organizacijos (ukr. *ОВН самостійників-державників*) pasirašytas atsišaukimas į lietuvių tautą (*Лімонус VIIA* 1984, 29). Atsižvelgiant į bendrus lietuvių ir ukrainiečių tikslus (valstybingumo siekiai) ir tai, kad iš lietuvių suformuoti policijos batalionai (vok. *Schutzmannschaft*) Vokietijos vadovybės buvo pasiūsti į Volynę ir Vakarų Polesę, lietuviai tapo UPA susidomėjimo objektu (Б о л я н о в с ь к и й 2013, 125). Po propagandos ir agitacijos akcijos prie UPA prisijungė kelios dešimtys lietuvių. Romanas Petrenko (Роман Петренко), žinomas slapyvardžiu *Омелько*, prisiminimuose mini, kad Ivano Litvinčiuko (Іван Литвинчук), pasivadinusio slapyvardžiu *Дубовий*, padaliniuose buvo keli perbėgėliai lietuviai, mokėję rusiškai, o vienas iš jų tarnavo vairuotoju-mechaniku (П е т р е н к о 1997, 127). Tikėtina, kad analogiškų atvejų būta ir kituose UPA padaliniuose. Tačiau labiausiai pastebimas lietuvių kovotojų UPA pėdsakas, paliktas Turijsko rajone (Volynės sritis).

Šių kovotojų kelias į UPA prasidėjo Lietuvoje. Lietuvių policijos 4-asis batalionas buvo suformuotas Vilniuje 1941 m. rugsėjo pradžioje. Tuo metu batalioną su-

darė trys kuopos (13-oji, 14-oji ir 15-oji). Bataliono vadu buvo paskirtas kpt. Povilas Bareišis. 1942 m. balandžio pradžioje bataliono vadas buvo mjr. Leonardas Jurkšas, bataliono 4-osios kuopos vadas – kpt. Petras Puodžiūnas, o 1942 m. lapkričio 30 d. jis buvo paskirtas 4-ojo bataliono vadu. 1942 m. gegužės 10 d. 4-asis batalionas (12 karininkų, 56 puskarininkiai ir 418 eilinių) buvo išsiųstas į Ukrainą (B u b n y s 2013, 1, 7).

Tuoju po lietuvių atvykimo į paskyrimo vietą su jais pradėjo dirbti UAP agitatoriai: platino lapelius-atsišaukimus *Laisvę tautoms, laisvę žmogui*, kviesdami prisijungti prie kovos su vokiečių ir sovietų okupantais, žadėjo pagalbą tiems, kas nori grįžti į tėvynę (Г о р д і є н к о 1959, 36). Už derybas su lietuvių įgula Matejove, kur buvo įsikūrusi 2-oji kuopa (B u b n y s 2013, 1, 7), buvo atsakinga Ulijana Poginec (Ульяна Погинец), žinoma slapyvardžiu *Прися*. Jos pastangomis 1943 m. gruodžio pabaigoje pavyko užmegzti ryšį tarp vieno iš UPA vadų Ivano Klimčako (Іван Климчак), turėjusio slapyvardį *Лисий*, ir vieno lietuvių karių bataliono vadų, kuris slapta iš vokiečių sandėlių, buvusių Matejove, ukrainiečių kovotojams perdavė nemenką kiekį cukraus, karinės ekipuotės, ginklų ir kt. (К о х а н с ь к а 2008, 110–111).

1 nuotrauka. Ulijana Poginec
(Ульяна Погинец)

Nikolajus Gordienko knygoje teigia, kad vokiečiai nusprendė, jog sandėlius apvogę vietiniai ukrainiečiai, todėl nedelsdami, 3 val. nakties, išvyko į gretimą Rudnios kaimą vykdyti baudžiamosios operacijos. Tokiam įvykių posūkiui UPA buvo visiškai nepasirengusi, todėl greitai suorganizuoti atsakomosios operacijos nepavyko. Pirmas reagavo būrio vadas Ivanas Demčukas (Іван Демчук), arba *Гонта*. Jis su 40-ies kovotojų grupe išvyko pasitikti Vokietijos karių. Greitai prie jų prisijungė dar 30 vietos pagrindininkų. Tačiau, atvykę į Rudnios kaimą, jie pamatė, kad vokiečiai jau buvo padegę du namus, ir suprato, jog kaimas vokiečių karių jau nuniokotas. Nepaisydami tokios įvykių eigos, ukrainiečių sukilėliai nusprendė netoli kaimo surengti pasalą. Vokietijos kariams priartėjus, ukrainiečiai iš už priedangos atidengė ugnį (taip pat ir iš minosvaidžio). Į tai reaguodami užpultieji pasileido bėgti, palikę kaime prisiplėštą grobį ir netgi savo ginklus. Staiga iš greta buvusios daubos išėjo du kariai vokiškomis uniformomis su pakeltomis rankomis ir laužyta rusų kalba paaiškino, kad jie yra lietuviai. Tai išgirdęs I. Demčiukas jiems draugiškai paspaudė ranką. Toks draugiškas sutikimas padaršino ir kitus karius: po kelių minučių iš griovio pasirodė dar 9 lietuviai kariai. Lietuviai prisipažino jau seniai norėję pereiti į UPA pusę, bet delsė tik todėl, kad baiminosi „bolševikų“ provokacijų (Г о р д і є н к о 1959, 37–38). Vokietijos karinė vadovybė, sunerimusi dėl

2 nuotrauka. *Ivanas Demčukas (Іван Демчук) su šeima*

lietuvių dezertyravimo, stoties Matejove apsaugą patikėjo vengrų kariams. Dezertyravę lietuviai, padedami UPA ryšininkų, per Baltarusiją iškeliavo į Lietuvą (Коханська 2008, 110–111).

Panašiu būdu lietuviai kariai perėjo į UPA ir iš Kupicovo įgulos. 1943 m. gruodžio pabaigoje tarp lietuvių ir UPA karių buvo užmegzti ryšiai, o 4-ojo bataliono karius pasiekė gandai, kad juos planuojama perkelti į Kovelį – rengiamasi įtraukti į kovą su Raudonąja Armija. Tokia žinia paskatino lietuvius ryžtis dezertyruoti. Naktį iš 3-iosios kuopos 1-ojo skyriaus pabėgo 11 karių į kaimus palei Litinsko mišką (ГДА СБУ, 5, 68234, 8). Istoriko Arūno Bubnio teigimu, 1943 m. spalio 25 d. iš Kupicovo atramos punkto su ginklais iš bataliono 2-osios kuopos pasišalino 11 kareivių. Įtarta, kad jie pabėgo pas UPA partizanus, su kuriais buvo taręsi dėl tarpusavio nepuolimo (Bubnis 2013, 1, 7). Bėglius lydėjo UPA kovotojas, žinomas slapyvardžiu Juodas (Чорний), kilęs iš vietinio kaimo Turijsko rajone (Наводна справа, 1998). Tačiau šį kartą nebuvo apsieita be nuostolių. Susišaudymo su vokiečiais metu žuvo vienas lietuvis ir UPA vedlys Juodas, kurio kūną artimieji pasiėmė į gimtinę. Žuvusį lietuvių Kupicovo ukrainiečių bendruomenė palaidojo stačiatikių kapinėse – kairėje pusėje nuo įėjimo į cerkvę. XX a. 6-ojo dešimtmečio pabaigoje komjaunuoliai šioje vietoje norėjo įrengti nežinomo kareivio kapą, tačiau vietos gyventojai, prisimindami, jog ten palaidotas UPA pusėje kovojęs lietuvis, ant kapo pastatė medinį kryžių. Laikui bėgant kryžiaus dalis, įkasta į žemę, supuvo, todėl buvo nupjauta, o kryžius vėl įkastas į tą pačią vietą. Tokiu būdu žuvusio nežinomo lietuvio kapas išliko iki šių dienų (Личный архив Я. Антоныюка).

Apie minėtą susišaudymą vietos gyventojai tuoj pranešė UPA. Atvykę ukrainiečių sukilėliai likusius gyvus lietuvius iš Kupicovo įgulos pasiėmė su savimi į Kus-

tyčių kaimą Turijsko rajone. Užfiksuotos ir šių lietuvių pavardės (kai kurių ir vardai): Vytautas Švabas, Boleslovas Ambultas, Ambražiūnas iš Trakų, Špiliauckas iš Kauno, Oginckas, Stasounas, Bleus, Mačiulis, Skloutimas, Driskas. Šie lietuviai kartu su UPA kovotojais parašė laišką 4-ojo bataliono kariams kviesdami juos pereiti į UPA pusę. Perbėgėliai po dviejų parų buvo priimti į Pavlo Mikitiuko (Павло Микитюк), žinomo slapyvardžiu *Нерозлучний*, šimtinę. Iš jų buvo suformuotas atskiras skyrius (ukr. *pій*), kuriam vadovavo Ambražiūnas, gavęs slapyvardį *Сербус*. Padalinys buvo ginkluotas šautuvais, kiekvienas karys turėjo 30 šovinių, granatų. Visa tai kariai buvo pasiėmę su savimi bėgdami iš Kupicovo (ГДА СБУ, 5, 68234, 8).

Ana Nikončiuk (Анна Никончук) iš Dolsko kaimo Turijsko rajone prisiminė, kad kartu su drauge Marija Baranovska (Марія Барановська) 1944 m. sausį vykdė UPA užduotį: merginos verpė vilną ir iš tų siūlų mezgė šalikus, pirštines, kojines UPA kovotojams. Netoliese buvo įsikūręs UPA būrys (ukr. *чота*), kuriame buvo ir ukrainiečių, ir lietuvių kovotojų. Visi šie kariai kartu eidavo į vakarones, dainuodavo, juokaudavo. Lietuvis vadas Ambražiūnas buvo vyresnis už kitus, linksmo būdo, laisvai kalbėjo rusiškai. Kovotojui V. Švabui merginos gimtadienio proga padovanojo visą mezginių komplektą (*Народна справа*, 1998).

Žinoma, kad lietuviai kartu su UPA Neišskiriamosios (*Нерозлучного*) šimtinės kovotojais tik vieną kartą dalyvavo kariniuose veiksmuose – bandant atremti lenkų (iš jų karinės bazės, buvusios Kupicove) puolimą. Tačiau dėl kiekybinės lenkų persvaros UPA kovotojai atsitraukė (ГДА СБУ, 5, 68234, 88). Pasak Ivano Gončaruko (Іван Гончарук), lietuviai dalyvavo lenkų belaisvių egzekucijoje, vykusioje senosiose liuteronų kapinėse Jano-Korolinkoje (*Яно-Королінка*), Turijsko rajone (*Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938–1944 років*, 2009). 1944 m. kovo pradžioje lietuvių skyrius perėjo į Tichono Zinčuko (Тихон Зінчук), slapyvardžiu *Кубік*, šimtinę ir kariniuose veiksmuose nedalyvavo. Po mėnesio šimtinės vadas buvo sužeistas į koją, todėl vadovavimą perdavė kitam karininkui, kuris lietuvių vadui Ambražiūnui paliko atsargų ir įsakė kartu su UPA

3 nuotrauka. Nežinomo lietuvio kapas Kupicovo kaime (2016 m. ruduo) – medinis kryžius nuotraukos centre

būriu likti Skulinsko (ukr. *Скулінський*) miške ir palaukti, kol į Vakarus pasislinks Sovietų Sąjungos ir Vokietijos frontas. Po to lietuviai kovotojai turėjo ruošti grįžti į Lietuvą (*ГДА СБУ*, 5, 68234, 79).

1944 m. balandžio 29 d. Raudonosios Armijos 47-osios karinės kontržvalgybos kuopos „Smerš“ (rus. *Смерш*), vadovaujamos vyr. lt. Kuznecovo (Кузнецов), kariai, šukuodami Skulinsko mišką, 7 val. ryto už 8 km nuo kaimo aptiko grupę ginkluotų, bet civiliais drabužiais apsirengusių asmenų, besišildančių miške prie laužo. Tai buvo UPA kovotojų būrys (ukr. *чета Скакунца*), kurį sudarė 19 kovotojų, tarp jų buvo ir lietuvių skyrius. UPA kovotojai tuo metu pusryčiavo – valgė keptas bulves ir, išgirdę pirmuosius šūvius, atsišaudydami pasileido bėgti į skirtingas puses.

Persekiojimo metu, kuriam vadovavo j. lt. Sanikovas (Санников), gaudonarmiečiams pavyko pagauti šešis ginkluotus UPA kovotojus. Tarp jų buvo keturi ukrainiečiai (*Василь Струсюк, Віталій Троцюк, Віра Самчинська, Михайло Сергіичук*) ir du lietuviai – B. Ambultas ir V. Švabas (*ГДА СБУ*, 5, 68234, 1–2, 99). Sovietų vykdyto tyrimo metu paaiškėjo ir kai kurių lietuvių asmeniniai duomenys. Vytautas Švabas (slapyvardžiai *Бронович* ir *Цуга*) buvo gimęs 1922 m. Kaune ir baigęs 8 klases. Nuo 1937 m. dirbo vietiniame mėsos perdirbimo fabrike, o nuo 1939 m. – raštvedžiu spaustuvėje. 1942 m. birželį Vokietijos valdžios buvo mobilizuotas į 11-ąją lietuvių policijos batalioną (vok. *Schutzmannschaft*). 1942 m. vasarą tarnavo bataliono 2-osios kuopos, įsikūrusios Korostenio mieste, Žytomyro srityje, raštvedžiu. Iš ten jis buvo perkeltas į Dniepropetrovsko sritį, kur batalionas buvo išformuotas, o kariai perkelti į 4-ąją lietuvių policijos batalioną (*ГДА СБУ*, 5, 68234, 196). Bubnys rašo, jog buvęs bataliono kareivis Antanas Kriaučiūnas minėjo, kad Kovelyje iš trijų lietuvių policijos batalionų likučių (4-ojo, 8-ojo ir 11-ojo) buvo suformuotas vienas batalionas, nes dėl didelių nuostolių ir masiško dezertyravimo batalionuose buvo likę mažai karių (B u b n y s 2013, 1, 7). Iš UPA kovotojo Michailo Zelenčuko (Михайло Зеленчук) prisiminimų žinoma, kad V. Švabas buvo ir UPA puskarininkių mokyklos instruktorius, jam suteiktas UPA chorunžo (ukr. *хорунжего*, vėliavininko) karinis laipsnis. Gerokai mažiau informacijos žinoma apie kitą lietuvį, patekusį į sovietų nelaisvę. Žinoma, kad Bolesas (Boleslovas) Ambultas (Petro sūnus, slapyvardis *Мусоліні*) gimė 1922 m. Žikaronyse, Trakų apskrityje, o 1941 m. gruodį buvo pašauktas tarnauti į 4-ąją lietuvių policijos batalioną (*ГДА СБУ*, 5, 68234, 196).

Teisminis sulaikytų lietuvių procesas vyko 1944 m. liepos 16 d. Povursko kaime (ukr. *Повурськ*), Kovelio rajone. Remdamasis Ukrainos Sovietų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso 54-1a straipsniu, 47-osios armijos tribunolas abu lietuvius nuteisė 8 metų laisvės atėmimo bausme ir 5 metams apribojo jų teises. Po teismo išsiuntė lietuvius į NKVD kalėjimą Lucke, o 1945 m. sausio 14 d. perkėlė į lagerį (rus. *Северо-Печорский исправительный лагерь*) Komijoje, iš kurio įkalintieji buvo paleisti 1952 m. kovo 28 d. (*ГДА СБУ*, 5, 68234, 194–199). V. Švabas, nuteistas kaip ukrainiečių nacionalistas, sugrįžo į Lietuvą, tik, deja, jau

irgi sovietinę, kaip „sovietinės lietuvių liaudies priešas“ (К у б і в 2003, 76). Prireikė daug dešimtmečių teisingumui atkurti.

1992 m. vasario 1 d. Vilniuje vyko Lietuvos politinių kalinių konferencija, kurioje dalyvavo ir delegacija iš Ukrainos. Pasisakydamas Volynės UPA kovotojų draugijos (ukr. *Волинське братство воїнів ОУН-УПА*) pirmininkas Meletijus Semeniukas (Мелетій Семенюк) pažymėjo, kad konferencijoje dalyvauja V. Švabas, kuris 1942–1944 m. kovojo UPA gretose Volynėje. Pranešėjas priminė, kad UPA gretose kovojo 13 lietuvių (К у б і в 2003, 75). Ukrainiečių delegacijos kvietimu tų pačių metų spalį V. Švabas vyko į Kijevą, į UPA sukūrimo 50-mečio minėjimą (*Кримська світлиця*, 2006). Tačiau tuometinė Ukraina neįvertino lietuvių indėlio. 1994 m. kovo 15 d. Volynės srities prokuroro sprendimu buvo atsisakyta reabilituoti B. Ambultą ir V. Švabą (*ГДА СБУ*, 5, 68234, 194–199).

1997 m. laikraščio *Tautos reikalas* (ukr. *Народна справа*) redakcijai per Lucke gyvenusią lietuvę Aldoną Martyniuk (Алдоне Юсевичус Мартынюк) pavyko surasti UPA veteraną V. Švabą, neseniai patyrusį insultą ir tuo metu sunkiai sirgusį. Kaune gyveno dar vienas UPA veteranas – Juozas Zdanavičius. Jis papasakojo, kad 1943 m. Vladas Tamošiūnas, patyręs vadas, buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas, vadovavęs lietuvių policininkams prie Kovelio, su savo kovotojais kraštiečiais įsiliejo į UPA gretas (*Народна справа* 1998).

Detaliau aptariant lietuvių, perėjusius į UPA pusę, galima pažymėti keletą jiems būdingų ypatybių: visi jie buvo ne vietiniai, o kilę iš Lietuvos (Kauno ir Trakų apskrčių); tėvynėje buvo mobilizuoti į policijos dalinius ir neįautė prielankumo Vokietijai, bet kartu savo priešu laikė ir sovietus, todėl sąjunga su UPA jiems buvo priimtinesnė. Ukrainos UPA sukilėliai lietuviams žadėjo padėti sugrįžti į tėvynę, rėmė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo siekį.

Lietuvių padalinių veikla UPA iliustruoja tvirtą lietuvių ir ukrainiečių bendradarbiavimą išsilaisvinimo kovoje. Nepaisant palyginti nedidelio tyrime aptarto UPA karių lietuvių skaičiaus, galima teigti, kad ukrainiečiai nacionalistai lietuvius vertino kaip patikimus sąjungininkus.

Baigiant norisi prisiminti buvusio Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pavaduotojo Algio Kašėtos mintis, kurias jis išsakė 2009 m. Lietuvos parlamente atidarydamas parodą, skirtą ukrainiečių nacionalinio judėjimo ir lietuvių partizanų, veikusių Vokietijos ir Sovietų Sąjungos okupacijų metu, atminimui. Tada A. Kašėta teigė: „atskirti nuotraukose ukrainiečių ir lietuvių karius praktiškai neįmanoma – tie patys jauni veidai, tikėjimas pergale, pasiaukojimas. Jie panašūs, nes kovojo už vieną idėją. Panašūs buvo ir jų likimai – visi jie žuvo arba mūšio lauke, arba lageriuose. Bet prisiminimai apie jų kovą už mūsų šalių laisvę turi vienyti Lietuvą ir Ukrainą.“

Literatūra

Archyvas

ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України (Отраслевой государственный архив Службы безопасности Украины), 68234 (Криминальное дело на Швабаса В. и Амбультаса Б.) ф. 5. (Фонд кримінальних справ на осіб, не знятих з оперативного обліку в МВС УРСР (Фонд криминальных дел на лиц, не снятых с оперативного учета МВД УССР)), 202 арк.

Особистий архів Я. Антонюк (*Личный архив Я. Антонюк*) – Спогади Купчинської Юлії Тимофіївни, народженої 1931 р. в с. Купичів Турійського р-ну. Записано 5 вересня 2007 р. автором (Воспоминания Купчинской Юлии Тимофеевны, рожденной в 1931 г. в селе Купичев Турийского района Волынской области. Записано автором 5 сентября 2007 г.)

Bibliografija

B u b n y s 2013 – А. Bubnys, Lietuvių policijos Vilniaus 4-asis batalionas (1941–1944). *Voruta*, 2013, rugpjūčio 17, Nr. 17 (781), p. 1, 7, prieiga internete: <<http://www.voruta.lt/lietuviu-policijos-vilniaus-4-asis-batalionas-1941-1944/>>.

Б о л я н о в с ь к и й 2016 – А. Боляновський, Інонаціональні військові відділи у складі УПА (1943–1944 рр.), *Галичина*, Ч. 24, 122–132. с.

Г о р д і є н к о 1959 – М. Гордієнко, 3 волинських і поліських рейдів УПА (із дій УПА–Північ, 1943–44), Торонто: «Товариство колишніх вояків УПА в Канаді і США».

К о х а н с ь к а 2008 – Г. Коханська, 3 Україною у серці. *Спомини*. Т. 9: Бібліотека, Торонто; Львів: «Літопис УПА».

К у б і в 2003 – В. Кубів, Опозиція чи позиція (Спогади. Чому патріоти старшої генерації не очолили національного відродження), Львів.

Л а щ е н к о 2006 – С. Лашенко, Останній наказ командира «Грома», *Кримська світлиця*, 13 жовтня (13 октября).

Літопис УПА. Т. 1: Волинь і Полісся. Книга перша. Початки УПА. Документи й матеріали, Торонто, 1989.

Літопис УПА. Т. 5: Волинь і Полісся. Книга третя. Спомини учасників, Торонто, 1984.

Мірчук 2007 – П. Мірчук, Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. Вид. третє, доповнене, Київ: «Українська видавнича спілка».

Н и к о н ч у к 1998 – Г. Никончук, Я упізнала свою юність..., *Народна справа (Луцьк)*, 14 жовтня.

О с а у л е н к о 1998 – Л. Осауленко, Лист із Литви, *Народна справа (Луцьк)*, 1 жовтня.

Петренко 1997 – Р. Петренко, За Україну за її волю (Спогади). Т. 27: Основна серія, Торонто; Львів: «Видавництво Літопису УПА».

Сколюк 2000 – С. Сколюк, Палала соснина і небо темніло, *Досвітня зоря (Луцьк)*, 19 жовтня.

Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938–1944 років. Турійський район, упорядник І. Пушук, Луцьк: «Волинська обласна друкарня», 2009.

**Jaroslavas Antoniuk (Ярослав Антонюк),
Ruslana Marceniuk (Руслана Марценюк)**

Lietuviai Ukrainos sukilėlių armijoje (UPA)

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: *lietuviai, UPA (Ukrainos sukilėlių armija), Antrasis pasaulinis karas, Vytautas Švabas, Bolesus (Boleslovas) Ambultas.*

Straipsnyje, remiantis archyviniais šaltiniais, liudininkų prisiminimais ir istoriografija, analizuojamas Ukrainos tyrimų kontekste naujas klausimas – lietuvių dalyvavimas UPA kariniuose vienetuose Antrojo pasaulinio karo metu. Žlugus Sovietų Sąjungai istorikų dėmesį patraukė problemų spektras, ištisus dešimtmečius buvęs už galimų tyrimų ribos. Šaltiniai buvo saugomi uždaruose archyvuose (sovietinių jėgos struktūrų: NKVD, MGB, KGB, rus. *НКВД, МГБ, КГБ*), kurių prieinamumas buvo ribotas.

Pasikeitus politinei situacijai, Ukrainos saugumo tarnybos valstybiniame archyve saugomi fondai pasidarė atviri ir su jais buvo galima laisviau dirbti, gauti anksčiau neprieinamų dokumentų, susijusių su lietuvių dalyvavimu UPA veikloje.

Svarbu pažymėti, kad tarp ukrainiečių nacionalinio išsivadavimo organizacijų ir Lietuvos (lietuvių) visada egzistavo ryšys. Todėl prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir 1942 m. susikūrus UPA, kilo idėja vienyti su lietuviais kovoje dėl nepriklausomybės. Antrojo pasaulinio karo metu Lietuvoje buvo suformuoti policijos batalionai ir dalis jų išsiųsti į Ukrainą. Ne visi juose buvę lietuviai norėjo kovoti Vokietijos pusėje, todėl dalis jų pasirinko kitą alternatyvą – pabėgo ir prisijungė prie regione veikusių UPA karinių formuočių, turėdami tikslą vėliau grįžti į Lietuvą. Šiuo metu yra žinoma apie 13 lietuvių, prisijungusių ir kovojusių UPA gretose.

Daugiausia informacijos pavyko rasti apie Vytautą Švabą ir Bolesą Ambultą, kurie pabėgo iš policijos bataliono ir prisijungė prie UPA, bet 1944 m. pateko į sovietų nelaisvę, buvo nuteisti ir ištremti į Sibirą. Į Lietuvą grįžti jiems leista tik 1956 m. Tyrime užsimeinama ir apie ukrainiečių pagalbos lietuviams bei nežinomo lietuvių kario palaidojimo išsaugojimo problematiką, todėl tokio pobūdžio tyrimai atveria plačias Lietuvos ir Ukrainos istorikų bendradarbiavimo galimybes analizuojant XX a. istorijos klausimus.

Yaroslav Antoniuk, Ruslana Martseniuk

Lithuanians in the UPA

S u m m a r y

Keywords: *Lithuanians, UPA (Ukrainian Insurgent Army), World War II, Vytautas Schwabas, Bolesus Ambultas.*

Based on archival documents and scientific literature related to the problem of Ukrainian historiography the article analyses participants' memoirs: the participation of Lithuanians

in the activities of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) during the Second World War. With the collapse of the USSR and the return to historical truth, the attention of historians was also deservedly attracted by the problem that for many decades was outside the research field. The materials for the topic were kept in special funds of departmental archives of punitive Soviet bodies, among which the NKVD-MGB-KGB took the main place.

Today, in the archive of the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine, you can openly work with documents and receive information about events and personalities whose information has long been inaccessible. Thus, the research of other national groups in UPA is also becoming topical.

First of all, it should be noted that Lithuania has always been in the orbit of cooperation with Ukrainian nationalist organizations. Therefore, with the outbreak of the Second World War and the creation of the UPA in 1942, there were ideas of involving Lithuanians in the joint struggle. With the occupation of Lithuania by German troops, a large number of Lithuanians were mobilized in the appropriate military units and sent to the Eastern Front, that is, to the territory of Ukraine. Not wishing to fight on the side of the Germans, the Lithuanians very often fled. Of course, in the conditions of the Volyn' forests this was made much easier. Already in the forests they fell into the UPA units and for some time fought in its ranks, waiting for a convenient moment to return to Lithuania. Today, the names of 13 Lithuanians who bravely fought in the UPA ranks are known. However, the most of the information was found about Vytautas Schwabas and Bolesus Ambultas, who managed to escape and join one of the UPA detachments. In the summer of 1944 they were captured by the NKVD, arrested, convicted and deported to Siberia. To Return to Lithuania became possible only after 1956.

The article also talks about help provided to the Lithuanians from the local population and the participants in the national liberation movement, and in the village of Kupichev the grave of the deceased Lithuanian warrior is still preserved today.

Therefore, such stories are common in scientific research, but also require further development.

Y a r o s l a v A N T O N I U K
*Branch State Archive
Security Service of Ukraine
Zolotovoritska 7
UA-01034 Kyiv
Ukraine
[history.volyn@gmail.com]*

R u s l a n a M A R T S E N I U K
*Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska 60
UA-01033, Kyiv
Ukraine
[ruslana.martseniuk@gmail.com]*

*Straipsnis gautas 2017 m. liepos 2 d., priimta 2017 m. rugsėjo 27 d.
Received 2 July 2017, accepted 27 September 2017.*